

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет аудіовізуального мистецтва
Кафедра мистецтвознавства

ОСНОВИ ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Програма та навчально-методичні матеріали

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»
ОПП «Кінотелеоператорство» «Фотомистецтво та відеографія»

Харків, 2025

УДК 07:378.011.2-028.22(073)

О-75

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 16 від 29.05.2025 р.)

Рецензенти:

Тарасов В.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри фотомистецтва та операторської майстерності Харківської державної академії культури

Мельникова У.П., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри графіки Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Укладачі:

Н. В. Мархайчук, кандидат мистецтвознавства, доцент;

С. Б. Рибалко, доктор мистецтвознавства, професор;

Ю. О. Соловійова, кандидат педагогічних наук, доцент.

О-75 **Основи візуальної грамотності** : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти, галузі знань 02 «Культура і мистецтво», зі спец. 021 «Аудіовізуальне мистецтво» ОПП «Кінотелеоператорство», «Фотомистецтво та відеографія» / М-во культури та стратег. комунікацій України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т аудіовізуального мистецтва, Каф. мистецтвознавства ; [уклад.: Н. В.Мархайчук, С. Б. Рибалко, Ю. О. Соловійова]. — Харків : ХДАК, 2025. — 23 с.

Зміст курсу розкриває специфіку художньої мови та засобів художньої виразності різних видів мистецтва (пластичних, образотворчих, візуальних, аудіовізуальних), інтерпретації художніх творів / об'єктів. Для бакалаврів спеціальності 021 «Аудіовізуальне мистецтво» ОПП «Кінотелеоператорство» «Фотомистецтво та відеографія»

УДК: 07:378.011.2-028.22(073)

© Харківська державна академія культури, 2025 р.

© Мархайчук Н.В., 2025 р.

© Рибалко С.Б., 2025 р.

© Соловійова Ю.О., 2025 р.

ВСТУП

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	8
Тема 1. Феномен візуального та візуальності.	
Тема 2. Розвиток культури візуального. Практики бачення.	
Тема 3. Мистецький твір як текст. Композиція художнього твору.	
РОЗДІЛ 2. ВІЗУАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ	12
Тема 4. Основи зображувальної грамотності.	
Тема 5. Композиція та візуальне сприйняття. Поняття про колір та його властивості.	
РОЗДІЛ 3. ВИДИ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	14
Тема 6. Графіка як вид мистецької діяльності та зображальний засіб.	
Тема 7. Живопис: види, жанри, засоби виразності.	
РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ	15
Тема 8. Аналіз мистецьких творів.	
ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ	16
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	17
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	18
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	20

ВСТУП

Програма та навчально-методичні матеріали до курсу «Основи візуальної грамотності» надають студентам загальну світоглядну, інтелектуальну, теоретичну та практичну підготовку, оскільки спрямовані на набуття та вдосконалення знань про візуальну культуру та умінь і навичок їх застосування на практиці.

«Основи візуальної грамотності» – одна з обов'язкових навчальних дисциплін, що забезпечує загальну світоглядну, інтелектуальну, теоретичну та практичну підготовку студентів, які навчаються на ОКР «бакалавр» за напрямком «Культура і мистецтво». Вона посідає важливе місце у підготовці майбутніх фахівців освітніх програм «Кінотелеоператорство» та «Фотомистецтво та відеографія» спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво», оскільки спрямована на набуття та вдосконалення знань про візуальну культуру та умінь і навичок їх застосування на практиці.

За навчальним планом дисципліна читається у 1 та 2 семестрах. Загальна кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 330 год., із них 15 – лекції, 80 – практичні заняття, 5 – семінарські заняття, 12 – індивідуальні заняття, 220 – самостійна робота студентів.

Дисципліна є основоположним курсом у ряді дисциплін, скерованих на набуття знань, умінь і навичок опису, аналізу, інтерпретації художніх творів / об'єктів, розвиток навичок використання основ візуальної грамотності на практиці. Здобута студентами у ході вивчення навчальної дисципліни система знань, умінь і навичок стане підґрунтям подальшого вивчення теорії і практики аудіовізуального мистецтва, а також під час виробництва аудіовізуальних творів.

Розділи методичних рекомендацій побудовані таким чином, щоб сприяти розкриттю сутності візуальної культури, її специфіки. Багато уваги приділено вивченню художньої мови та засобів художньої виразності різних видів мистецтва (пластичних, образотворчих, візуальних, аудіовізуальних).

Мета навчальної дисципліни – розширити розуміння фахової предметної області у галузі загальної мистецької культури та візуальної грамотності.

Завдання навчальної дисципліни.

- Сформувати уявлення про предметну галузь та структуру візуальної культури.
- Знати специфіку художньої мови та засобів художньої виразності різних видів мистецтва (пластичних, образотворчих, візуальних, аудіовізуальних).
- Набути навички опису, аналізу, інтерпретації художніх творів / об'єктів.
- Розвинути навички використання основ візуальної грамотності на практиці.

Вивчення дисципліни дозволяє сформувати й удосконалити наступні компетентності та **програмні компетентності**:

Загальні компетентності:

- ЗК 06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 09. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- ЗК15. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Фахові компетентності:

- ФК 02.Здатність створювати та реалізувати власні художні концепції у творчо-виробничій діяльності.
- ФК 03.Здатність спостерігати, відбирати, розрізняти, типологічно доцільно компонувати, цілеспрямовано формувати і використовувати інформаційний, виразний, образний рівні аудіовізуального твору.
- ФК 04.Усвідомлення художньо-естетичної природи аудіовізуального мистецтва.
- ФК 06.Здатність здійснювати професійну діяльність із застосуванням сучасних досягнень теорії та методології аудіовізуального мистецтва та виробництва з урахуванням широкого спектру міждисциплінарних зв'язків.
- ФК 07.Здатність інтерпретувати художній образ аудіовізуальними засобами.
- ФК 08.Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в практичній діяльності.
- ФК 12.Здатність застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології кінознавчої, творчо-виробничої діяльності.

Програмні результати навчання:

- ПРН 1.Володіти методами та прийомами редакторсько-сценарної/ продюсерської/ режисерської/ операторської/ звукорежисерської творчо-виробничої діяльності при створенні (виробництві) аудіовізуальних творів.
- ПРН 5.Генерувати нові ідеї для втілення їх в аудіовізуальному творі.
- ПРН 7.Забезпечувати виразність при втіленні авторського задуму аудіовізуального твору.
- ПРН 17.Збирати, оцінювати, аналізувати та обробляти інформацію з використанням сучасних інформаційних технологій та спеціалізованого програмного забезпечення.
- ПРН 18.Приймати ефективні рішення на основі релевантних даних із застосуванням сучасних методів і засобів прийняття рішень, у тому числі багатокритеріальних рішень в умовах невизначеності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма дисципліни складається з п'яти тематичних розділів:

1. Основи візуальної культури (теоретично-аналітична частина курсу)
2. Візуальна грамотність (практична частина курсу)
3. Види мистецької діяльності (практична частина курсу)
4. Аналіз мистецьких творів (практично-аналітична частина курсу)

Принципи відбору змісту та структурування матеріалу.

Відбір змісту та структурування матеріалу курсу базуються на таких принципах:

- *систематичності й системності* в навчанні, що пов'язане з планомірною організацією і проектуванням, а також встановленням тісного зв'язку між вивченими питаннями у відповідній послідовності;
- *науковості*, що передбачає покладення в основу роботи найсуттєвішого змісту науки, врахування закономірностей дидактики, логіки навчального предмета;
- *наочності*, основу якого становить необхідність звертатися до конкретних предметів, явищ, процесів, моделей або їх образних відтворень;
- *індивідуального підходу*, що перш за все враховує індивідуальні особливості студентів, а також забезпечує на цій основі підвищення якості навчання;
- *зв'язку навчання з життям*, що ґрунтується на необхідності використання теоретичних знань у практичних ситуаціях.

Методи навчання. Основними методами навчання мають виступати методи, які забезпечують інноваційну модель проблемного навчання. Зокрема, такі, як

- проблемний (проблемного викладення);
- частково-пошуковий (евристичний);
- методи коучинга;
- інтерактивний.

Не менш важливими є й такі традиційні методи викладання, як

- пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний);
- репродуктивний,
- дослідницький.

Також під час викладання предмета викладач має, по можливості, використовувати **індивідуальний (особистісний) підхід** до студентів, який є основою особистісно зорієнтованого навчання.

Форми навчальної роботи: лекції, практичні та індивідуальні заняття, самостійна робота.

Форми оцінювання: поточне тестування, творчі есе, робота на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань під час індивідуальних занять, підсумковий контроль.

Студент вважається таким, що успішно засвоїв курс, якщо він: вільно володіє необхідною термінологією; виконав усі заплановані викладачем індивідуальні завдання та завдання самостійної роботи; під час теоретичного опитування вірно відповідає на поставлені запитання; визначає жанр, стиль чи напрям мистецького твору / явища; здійснює образно-стильовий аналіз мистецького твору; аналізує композиційну структуру твору, визначає його сенс / зміст тощо.

Завданням *поточного контролю* рівня знань є перевірка вивченого матеріалу, визначення ступеня його засвоєння, формування навичок самостійної роботи з текстами та спроможності їх осмислення та інтерпретації; навичок усної самопрезентації.

Проміжний контроль рівня знань передбачає перевірку виконаних завдань самостійної роботи студентів з теми.

Підсумковий контроль виконується з метою оцінювання рівня знань, вмінь і навичок, отриманих студентом протягом семестру. Система підсумкового контролю передбачає оцінювання рівня знань усіх тем дисципліни. Загальний бал складається з суми балів з усіх видів навчальної роботи згідно із структурою залікових кредитів та балів, отриманих під час іспиту/заліку (відповідно до навчального плану).

Іспит проводиться у формі, затвердженій на засіданні кафедри (перегляд завдань індивідуальної роботи, усно, письмово, тестування).

Студент допускається до іспиту за умови виконання усіх навчальних завдань і наявності позитивних результатів з усіх форм поточного та проміжного контролю. Кількість балів, які студент може отримати за результатами підсумкового контролю, не може перевищувати 25 % від загальної кількості рейтингового балу. *Рейтинговий бал* (100) є «комплексним показником успішності студента, який визначається сумою фактично набраних рейтингових балів за усіма передбаченими заліковими модулями семестру і дає кількісну характеристику стану поточних навчальних досягнень студента з цієї дисципліни».

Методи контролю. Перевірка та поточне оцінювання знань студентів денної форми навчання проводиться протягом кожного семестру за 100-бальною шкалою.

За рішенням кафедри студентам, які брали участь в позанавчальній науковій діяльності або виконували узгоджені з лектором індивідуальні форми роботи (участь в конференціях, конкурсах студентських наукових робіт, підготовці публікацій, тощо), присуджуються додаткові бали, кількість яких залежить від об'єму виконаних робіт.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Тема 1. Феномен візуального та візуальності

Фізіологія бачення і спостереження. Візуальна перцепція, «патерн» бачення, «погляд» та «погляд іншого». Залежність функціонування візуальної перцепції від культури та аналіз «погляду». Вербальна та образно-візуальна репрезентація. Логіко-вербальна / знаково-символічна система мислення та «візуальний» і «лінгвістичний» повороти; синтез логіко-вербального та візуального мислення. Аудіовізуальне мистецтво у візуальній культурі. Пластичні, зображальні / образотворчі, візуальні / аудіовізуальні мистецтва.

Архаїчна топографія бачення. Роль предметного середовища у формуванні видовищного та візуального начал. Генеза засобів фіксації / передачі візуальної інформації. Фіксація побаченого і комунікація. Функції візуальних образів в архаїчній культурі (магія, ритуал, обряд, побут). «Мімесис» та «поезис» в історії візуального. Презентація / репрезентація побачено. Світло (природне і штучне) та специфіка бачення. Оптичний ілюзійонізм в синтезі мистецтв Давнього Риму.

Питання до теми:

1. Фізіологія бачення і спостереження.
2. Аудіовізуальне мистецтво у візуальній культурі.
3. Роль предметного середовища у формуванні видовищного та візуального начал.

Основні терміни до теми:

Перцепція – пізнавальний психічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ, у сукупності всіх їх якостей при безпосередній дії на органи чуття.

Аудіовізуальне мистецтво – це можливість створювати цей образ світу, заповнювати простір між нами і світом максимально широкими засобами.

Просторові мистецтва – архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-вжиткове мистецтво, дизайн, фотографія.

Часові мистецтва – радіо, музика, література.

Просторово-часові – кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво тощо.

Тема 2. Розвиток культури візуального. Практики бачення.

Візуальна культура Середньовіччя та ранньомодерної доби: розширення кордонів візуального. Перша науково-технічна революція, «оптичні пристрої» та зміни бачення у ранньомодерну добу. Перший прилад відтворення («віддзеркалення») побаченого – камера-обскура. Картинність як спосіб фіксації побаченого. «Візуальні причуди» в мистецтві 16 ст. (анаморфоза, «морфінг», тощо).

Візуальна культура модерної доби: ілюзія межі та парадокси візуального. «Оптична революція» та зміни топографії бачення в художній культурі та мистецтві 17-18 століть. Світло як «оптичний промінь» та «фізика бачення». Картина («картинність») як візуальна історія в рамі. Двовимірний простір як проекція моделі простору. Формування граматичних основ універсальної зображальної системи мистецтва. Композиція. Сюжет / жанр. Живописна картина як візуальний нарратив / інтелектуальна розвага: інтерпретація смислів. «Візуальні примхи» в мистецтві 17-18 ст. (тромплей, «мерехтіння смислів», оптикоцентризм, тощо). «Оптичні іграшки»: розширення меж та автономізація візуального начала.

Штучні оптичні системи 19 ст. та формування нового візуального досвіду (від калейдоскопу і примітивних демонстраційних механізмів до проєкцій). Зв'язок ранніх візуальних медіа з поширенням ідей Просвітництва. Розвиток культури експонування візуального (експозиційні площі, галереї, міські пасажі зі скла і бетону). «Панорамність» у міському середовищі як «швидкість» і безмежність бачення (пасажі, хмарочоси, тощо); прозорий кордон» і бажання розглядати. «Людина що мислить» і «людина що розглядає»: вуайеризм як двигун візуального прогресу. Технологічний прогрес та демократизація і масовізація суспільства. Винайдення фотографії.

Презентація та репрезентація реальності в мистецтві 19 ст.: творчі методи, стилі та суб'єктивні візуальні практики. Фрагментація індивідуального бачення та політика само-презентації: маніфестарна естетика та нова візуальність. Мистецтво образотворче / зображальне / пластичне / візуальне. Візуальність як опозиція зображальності / образотворчості. Вихід візуальності за межі традиційних мистецьких об'єктів. Комікс-культура як «дев'ята муза».

Візуальність в культурі кінця 19 – 20 ст. Нові формати художніх повідомлень та нові візуальні практики першої третини 20 ст.: нові матеріали, засоби вираження, доступність табу і заборон, тощо. Теорія і практика рухомого зображення. *Кінематограф* як індустрія розваг: виникнення кіносеансу (структура і прагматика події). Поява «динамічного екрану» і формування нового типу відносин між зображенням і глядачем. Зародження нових візуальних та «екранних» художніх практик. *Кіноавангард* (алогічність / антинарратив, креатив / антиміметичність, абстрактивізм, візуальні / зображальні ритми, прогрес техніки і технології, тощо). *Кіноексперимент та*

кіномова. Еволюція екрану («великий» та «малий» екран). Винаходження телесигналу та зародження телебачення («механічне та «електронне» телебачення). Масова культура та культура повсякдення: хроніка, кіно- та відео-. Візуальне в межах соціального (візуальність у тоталітарних спільнотах).

Питання до теми:

1. Візуальна культура Середньовіччя та ранньомодерної доби.
2. Візуальна культура модерної доби.
3. Штучні оптичні системи 19 ст. та формування нового візуального досвіду.
4. Презентація та репрезентація реальності в мистецтві 19 ст.
5. Візуальність в культурі кінця 19 – 20 ст.

Основні терміни до теми:

Візуальна культура – збірне поняття для позначення візуальних феноменів сучасних арт-практик.

Камера-обскура – це прототип фотографічного апарата, темне приміщення з одним малим отвором (діаметром порядку 0,3-1,0 мм), через який на протилежну стіну проєктується перевернуте зменшене зображення предметів ззовні.

Тромплей – («обман зору») – це технічний прийом у мистецтві, метою якого є створення оптичної ілюзії об'ємності зображеного на двомірній площині об'єкта.

Масова культура – це культура, популярна серед широких верств населення в даному суспільстві, переважно комерційно успішна та елементи якої знаходяться повсюди, контрастуючи з «високою культурою».

Тема 3.

Мистецький твір як текст. Композиція художнього твору

Зміст-сенс-концепт. Художній образ як універсальна форма мистецтва і художнього мислення. Ідея унікальності художнього твору. Принципи унікальності мистецького висловлювання. Проблема аналізу мистецьких творів. Засоби художньої виразності та образ. Правила, прийоми та засоби структурування. Тектоніка, симетрія, асиметрія, статика, динаміка, рівновага, силові лінії, ритм, пропорції, масштаб, колір, колорит, контраст, акцент, нюанс, рапорт. Зміст художнього висловлювання. Сюжет/зміст, ідея/сенс/концепція в мистецтві. Час і простір у мистецькому творі. Презентація та репрезентація в пластичних, візуальних, зображальних мистецтвах. Методи аналізу творів мистецтва. Аналіз, інтерпретація та оцінка творів мистецтва. Опис – аналіз – інтерпретація художніх творів / об'єктів різних видів, жанрів, стилів, напрямів. Мистецтвознавча есеїстика.

Питання до теми:

1. Художній образ як універсальна форма мистецтва і художнього мислення.
2. Засоби художньої виразності та образ.
3. Методи аналізу творів мистецтва.

Основні терміни до теми:

Ритм – синтез кількості та якості у виразі художньої форми. Рівномірне чергування елементів, порядок сполучення ліній, об'ємів, площин.

Пропорції – відношення частин цілого між собою і цим цілим.

Масштаб – правильне застосування систем пропорцій.

Контраст – це максимальна зміна якостей образотворчих засобів, *нюанс* – мінімальна.

Рапорт – повторювана частина малюнка на тканині, шпалерах, килимах і т. ін.

Тектоніка – закріплене у формі дизайнерського об'єкта опосередковане уявлення про закономірності його функціонально-конструктивного рішення, свого роду «зображення» напруженості стану деякої цілісності, що ілюструє логіку і стійкість його конструктивної, функціональної або візуальної структури.

Статика – це відсутність руху в даний момент. При цьому в композиції або в елементах композиції може бути внутрішня напруга або навіть потенціал руху. Головне, що в даний момент композиція знаходиться в стані спокою.

Динаміка – організація площини, об'єму чи простору та інших засобів виразності, де відображено цілеспрямований рух, емоційне чи фізичне напруження, силу. Предмети в динамічній композиції найчастіше розташовуються по діагоналі, асиметрично.

Рівновага – це такий стан форми, при якому всі елементи збалансовані між собою. Вона залежить від розташування основних мас композиції відносно композиційного центру, від пластичної і ритмічної побудови композиції, від її пропорцій, від колірних, тональних і фактурних відносин окремих частин між собою і цілим і т. ін.

РОЗДІЛ 2. ВІЗУАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ

Тема 4. Основи зображувальної грамотності.

Види мистецької діяльності. Поняття про перспективу (пряма та зворотня). Перспектива плоских предметів і геометричних тіл. Лінія горизонту та умовний глядач. Тоновий малюнок. Світлотінь геометричних тіл. Пропорційність тонових відношень. Лінія і штрих. Світлотіньові градації об'ємної форми. Теорія живописної грамоти. Світлотінь і колір у живописі. Тонові та кольорові відношення. Кольорова єдність і гармонія колориту. Практичне малювання з природи: натюрморт, інтер'єр, пейзаж. Замальовки.

Питання до теми:

1. Поняття про перспективу.
2. Тоновий малюнок.
3. Теорія живописної грамоти.
4. Практичне малювання з природи: натюрморт, інтер'єр, пейзаж.

Основні терміни до теми:

Перспектива – наука, що обґрунтовує правила зображення просторових форм такими, якими ми їх бачимо в природі.

Лінійна перспектива – це система зображень предметів, при якій вони здаються меншими чим далі знаходяться від глядача, що створює відчуття просторового заглиблення.

Пряма лінійна перспектива – це вид перспективи, розрахований на фіксовану точку зору і передбачає єдину точку сходу на лінії горизонту (предмети зменшуються пропорційно в міру віддалення їх від переднього плану).

Кутова лінійна перспектива – це вид перспективи, що використовується при передачі просторового зображення об'єкта, що стоїть під кутом до глядача.

Зворотня лінійна перспектива – це вид перспективи, що застосовується у візантійському і давньоруському живописі, при якій зображені предмети збільшуються в міру віддалення від глядача, картина має кілька горизонтів і безліч точок зору

Лінія горизонту – лінія перетину картинної та предметної площини.

Повітряна перспектива – це спосіб зображення простору, з урахуванням впливу повітря, яке розділяє глядача з природою.

Тема 5.

Композиція та візуальне сприйняття. Поняття про колір та його властивості.

Поняття про композицію, її основні види та категорії. Закономірності та засоби композиції. Статика, динаміка, рівновага, симетрія, асиметрія, ритм, пропорції, масштаб, контраст, нюанс. Колір і його роль у композиції. Основні характеристики кольору. Групи кольорів. Сприйняття кольору. Константність сприйняття. Освітлення і предметний колір. Кольори та їх психологічний вплив. Контраст і нюанс кольору. Взаємодія кольорів. Побудова гармонійних сполучень кольорів. Світло та колір у природі. Задачі живопису та фотографії.

Питання до теми:

1. Поняття про композицію, її основні види та категорії.
2. Колір і його роль у композиції.
3. Задачі живопису та фотографії.

Основні терміни до теми:

Композиція зазвичай вживається у двох значеннях. З одного боку, композиція – це побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером. А з іншого боку композицією називають і сам твір, тобто кінцевий результат діяльності художника.

Композиційний центр – це частина композиції, яка найбільше привертає до себе увагу.

Фронтальна композиція – «площинна» композиція, а також композиція, яка має рельєф.

Об'ємна композиція має три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, які характеризують об'єм взагалі.

Глибинно-просторова – композиція, що виконується з передаванням глибини простору.

Колір – це властивість тіл викликати те чи інше зорове відчуття згідно зі спектральним складом відбитого або випромінюваного ними світла.

Колірним контрастом називається зміна кольору, яка відбувається внаслідок його сусідства з іншими кольорами.

Світлотним контрастом називається зміна яскравості або світлоти кольору під дією сусідніх кольорів.

РОЗДІЛ 3. ВИДИ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 6.

Графіка як вид мистецької діяльності та зображальний засіб.

Види та функції графіки. Станкова, книжкова, прикладна графіка. Графічний дизайн. Засоби художньої виразності в графіці: крапка, лінія, штрих, силует. Моделювання об'єму графічними засобами: велике світло та велика тінь. Градієнт, рефлекс. Вправи. Друкована графіка, її функція та художні особливості. Книжкова графіка та її складові. Видатні майстри графіки. Графічні засоби створення наративу: від наскельних малюнків до аніме.

Питання до теми:

1. Види та функції графіки.
2. Моделювання об'єму графічними засобами.
3. Друкована графіка, її функція та художні особливості.

Основні терміни до теми:

Графіка – вид образотворчого мистецтва, для якого характерна перевага ліній і штрихів, використання контрастів білого та чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору.

Графічний дизайн – це галузь професійної діяльності та навчальна дисципліна, яка займається створенням візуальних комунікацій для передачі повідомлень певним соціальним групам з конкретною метою.

Градієнт – міра зростання або спадання в просторі якоїсь фізичної величини на одиницю довжини.

Оригінальна графіка – це вид образотворчого мистецтва, для якого характерна перевага ліній і штрихів, використання контрастів білого і чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору.

Друкована графіка – ряд відбитків, які зроблені з певних твердих поверхонь за допомогою різних технік друку.

Тема 7.

Живопис: види, жанри, засоби виразності

Живопис: види та функції, особливості засобів виразності. Мова живопису: колір, пляма, світло та тінь. Жанри живопису: поняття «високі» та «низькі жанри». Пейзаж та натюрморт серед жанрів живопису. Портрет у системі жанрів, його різновиди. Прозорість меж у жанровій системі. Як «читати» жанрову картину. Художник та глядач.

Питання до теми:

1. Живопис: види та функції.
2. Жанри живопису.
3. Пейзаж та натюрморт серед жанрів живопису.

Основні терміни до теми:

Живопис – частина, вид образотворчого мистецтва, що спрямований на передачу зорових образів за допомогою спеціальних технічних засобів.

Колорит – система співвідношення кольорів, що утворює певну єдність і естетичним проявом барвистого різноманіття дійсності. Колорит один із найважливіших засобів емоційної виразності, істотний компонент художнього образу твору.

Колірна гама – низка гармонійно взаємопов'язаних відтінків кольору в образотворчому й декоративному мистецтві.

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ МИСТЕЦЬКИХ ТВОРІВ

Тема 3. Аналіз мистецьких творів

Прийоми та засоби композиції. Зміст-сенс-концепт мистецького твору (практикум). Час і простір в мистецькому творі. Презентація та репрезентація реальності в різностильових мистецьких творах. Аналіз, інтерпретація та оцінка різночасових, різностильових творів образотворчого / візуального / пластичного мистецтва.

Питання до теми:

1. Прийоми та засоби композиції.
2. Аналіз, інтерпретація та оцінка різночасових, різностильових творів

Основні терміни до теми:

Концепт – форма мислення, яка відбиває істотні властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ в їх суперечності і розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети деякого класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками.

Стиль – у загальному значенні – сукупність характерних ознак, особливостей, властивих чому-небудь.

ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

1 семестр

1. Основи зображувальної грамотності. Лінія і штрих. Світло та тінь: вправи.
2. Малювання геометричних тіл у перспективі (куб). Світлотіньові градації об'ємної форми.
3. Малювання геометричних тіл у перспективі (циліндр). Світлотіньові градації об'ємної форми.
4. Малювання геометричних тіл у перспективі (куля). Світлотіньові градації об'ємної форми.
5. Замальовки простих предметів у перспективі.
6. Замальовки складних предметів у перспективі.

2 семестр

1. Світлотінь та колір у живописі. Натюрморт. Композиційні пошуки.
2. Світлотінь та колір у живописі. Натюрморт. Ескіз в тоні й кольорі.
3. Світлотінь та колір у живописі. Натюрморт. Виправлення помилок та неточностей.
4. Світлотінь та колір у живописі. Пейзаж. Композиційні пошуки.
5. Світлотінь та колір у живописі. Пейзаж. Ескіз в тоні й кольорі.
6. Світлотінь та колір у живописі. Натюрморт. Виправлення помилок та неточностей.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Сутність поняття «композиція». Основні види композиції.
2. Закони композиції (цілісності, новизни).
3. Формат та розмір зображення. Точка зору в композиції.
4. Композиційний центр. Ритм у композиції.
5. Рівновага. Статика. Динаміка.
6. Симетрія та асиметрія.
7. Контраст та нюанс.
8. Масштаб і масштабність. Пропорції в композиції.
9. Художній образ у композиції.
10. Інтуїція та аналіз у композиції.
11. Поняття про колір та його властивості.
12. Роль кольору в композиції.
13. Основні характеристики кольору. Групи кольорів.
14. Поняття про перспективу: перспектива плоских предметів і геометричних тіл.
15. Тоновий малюнок: пропорційність тонових відношень.
16. Теорія живописної граматики: тонові та кольорові відношення.
17. Світлотінь і колір у живописі.
18. Поняття про колорит. Гармонія колориту.
19. Натюрморт та його типи. Видатні майстри цього жанру.
20. Портрет. Автопортрет у живописі. Видатні майстри портретного жанру.
21. Функція пейзажу в портреті. Пейзаж як окремий жанр у живописі. Видатні майстри пейзажного жанру.
22. Графіка. Види графіки.
23. Оригінальна графіка. Графічні матеріали.
24. Друкована графіка. Гравюра. Види гравюри.
25. Графічний дизайн. Сфери застосування.
26. Мистецтво книги. Декор та орнамент у книзі.
27. Книжкова графіка. Мистецтво ілюстрації.
28. Станковий живопис. Особливості.
29. Монументальний живопис. Особливості.
30. Декоративний живопис. Особливості.
31. Аналіз митецьких творів: прийоми та засоби композиції
32. Аналіз, інтерпретація та оцінка різночасових, різностильових творів образотворчого / візуального / пластичного мистецтва.
33. Малювання аквареллю в техніці алла-прима, по-сухому.
34. Малювання аквареллю в техніці гризайль.
35. Малювання аквареллю в техніці лєсирювання.
36. Малювання натюрмортів гуашшю, темперою, акриловими фарбами.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Покажіть відповідність між поняттями та визначеннями:

а) <i>Просторові мистецтва</i>	1) радіо, музика, література
б) <i>Часові мистецтва</i>	2) кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво
в) <i>Просторово-часові</i>	3) архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-вжиткове мистецтво, фотографія

2. Покажіть відповідність між поняттями та визначеннями:

а) <i>Пряма лінійна перспектива</i>	1) це вид перспективи, що використовується при передачі просторового зображення об'єкта, що стоїть під кутом до глядача.
б) <i>Кутова лінійна перспектива</i>	2) це вид перспективи, розрахований на фіксовану точку зору і передбачає єдину точку сходу на лінії горизонту.
в) <i>Зворотна лінійна перспектива</i>	3) це вид перспективи, що застосовується у візантійському і давньоруському живописі, при якій зображені предмети збільшуються в міру віддалення від глядача.

3. Покажіть відповідність між поняттями та визначеннями:

а) <i>Фронтальна композиція</i>	1) має три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, які характеризують об'єм взагалі.
б) <i>Об'ємна композиція</i>	2) композиція, що виконується з передаванням глибини простору.
в) <i>Глибинно-просторова</i>	3) «площинна» композиція, а також композиція, яка має рельєф.

4. *Лінійна перспектива* – це

а)	спосіб зображення простору, з урахуванням впливу повітря, яке розділяє глядача з натурою.
б)	система зображень предметів, при якій вони здаються меншими чим далі знаходяться від глядача, що створює відчуття просторового заглиблення.

5. *Контраст* – це

а)	максимальна зміна якостей образотворчих засобів.
б)	мінімальна зміна якостей образотворчих засобів.

6. *Колірним контрастом* називається:

а)	зміна яскравості або світлоти кольору під дією сусідніх кольорів.
б)	зміна кольору, яка відбувається внаслідок його сусідства з іншими кольорами.

7. *Оригінальна графіка* – це

а)	ряд відбитків, які зроблені з певних твердих поверхонь за допомогою різних технік друку.
б)	вид образотворчого мистецтва, для якого характерна перевага ліній і штрихів, використання контрастів білого і чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору.

8. *Рівновага* – це:

а)	відсутність руху в даний момент.

- б) організація площини, об'єму чи простору та інших засобів виразності, де відображено цілеспрямований рух.
- в) такий стан форми, при якому всі елементи збалансовані між собою.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

1. Алфьорова З. Межі видимого. Становлення візуального мистецтва: монографія. Х. : ХДАК, 2008. 267 с.
2. Алфьорова З. Етимологічна реконструкція поняття «візуальні мистецтва». Культура України : зб. наук. пр. Х., 2007. Вип. 19 : Мистецтвознавство. Філософія. С. 78-86.
3. Балашова О. Медіа у трансформаціях сучасного художнього ринку. Галерея. 2008. № 3–4 (35–36), С. 66–68.
4. Безклубенко С. Мистецтво: терміни і поняття К., 2008.
5. Берджер Дж. Як ми бачимо. Харків : IST Publishing, 2021. 178 с.
6. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв. К.: Рад. школа, 1973. 127 с.
7. Бойлен Л. Візуальна культура. К.: ArtHuss, 2021. 208 с.
8. Бучинський С. Основи грамоти з образотворчого мистецтва: Навчально-методичний посібник. К.: Радянська школа, 1981. 178с
9. Ган Н. Малювання з натури: Методичний посібник для вчителів. К. : Радянська школа, 1971. 44с
10. Даниленко В.Я. Дизайн: Підручник. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
11. Ейзенштейн С. Про будову речей. Естетика кіномистецтва. К., 1974. С. 121-173.
12. Кириченко М., Кириченко І. Основи образотворчої грамоти. К., «Вища школа», 2002.
13. Костенко Т. Основи композиції та тримірного формоутворення: навчально-методичний посібник. Харків : ХДАДМ, 2003. 256 с.
14. Печенюк Т. Кольорознавство./Т.Печенюк – К.: ГраніТ, 2009. – 190 с.
15. Форми і методи композиції у контексті сучасних наукових та практичних реалій. – Вижниця., 2007. – 126с.

ДОПОМІЖНА

1. Carlson W. A. Critical History of Computer Graphics and animation. College of Arts of the Ohio State Un-ty. — Ohio State Un-ty. — 2003.
2. De Certau M. The Practice of Evreday Life. Berkley, Los Angeles: University of California Press. 110 p.
3. Freedberg D. The Power of Images: Studies in the Hsistory and Theory of Response. Chicago: University of Chicago Press, 1989. 560 p.
4. Gyorgy Doezi. The Power of Limits. Proportional Harmonies in Nature, Art and Architecture. - 1985. - Shambbala. - Boston-London. - 150 p.
5. Leavitt R.. Artist and Computer. N. Y.: Yarmony Books, 1976.
6. Mirzoeff N. What is visual culture? The visual culture. Reader / edited by N. Merzoeff . L., N.-Y.: Routledge, 1995. P. 3–13.
7. Morley D. EurAm, Modernity, Reason or Alterity: or Postmodernism, the Highest Stage of Cultural Imperialism? Morley D., Kuan-Hsing C. Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies. London: Routledge, P. 324–360.

8. Адорно Т. Теорія естетики / Переклад з німецької П. Таращук. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 518 с.
9. Алфьорова З. До питання про екран у майбутньому. Сучасний стан українського мистецтвознавства та шляхи його подальшого розвитку : матеріали наук. конф. К., 2000, С. 124-126.
10. Алфьорова З. Візуальні коди сучасності. *Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема наслідування культурного коду нації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 груд. 2006 р.)*. Харків, 2006. С. 14–17
11. Алфьорова З. Етимологічна реконструкція поняття «візуальні мистецтва». *Культура України : зб. наук. пр.* Харків, 2007. Вип. 19 : Мистецтвознавство. Філософія. С. 78–86.
12. Алфьорова З. Кіберкультура як складова постмодерної культури. *Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук. конф., 21–22 листоп. 2003 р.* / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2003. С. 11–12.
13. Алфьорова З. Межі видимого. Становлення візуального мистецтва: *монографія*. Харків: ХДАК, 2008. 267 с.
14. Вишеславський Г., Сидор-Гібелинда О. Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України. Париж-Київ, 2010.
15. Ганжа В. Білл Віола “Я не вибирав відео арт, це він обрав мене”. *Art Ukraine*. 2012. № 3 (28). С. 70–72.
16. Гомперц В. Що це взагалі таке? 150 років сучасного мистецтва в одній пілюлі. К., 2017.
17. Гонтова Л. Історія мистецтв як культурний текст. ХХ ст. К., 2005.
18. Горпенко В.Г. Архітектоніка кадру. Кадр. Монтаж. Київ, 1997. 231 с.
19. Горпенко В.Г. Функції кольору в кіно та телебаченні. Київ, 1999. 55 с.
20. Даниленко В. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури. Х., 2005.
21. Даниленко В. Світоглядні підвалини дизайну. Вісник харківської академії дизайну і мистецтв. Вип. 2. 2002.
22. Железняк С. Специфіка аудіовізуальної культури в мультимедійному просторі: звуковий аспект. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2019. DOI:10.31866/2410-1915.20.2019.172449
23. Зубавіна І. Нові екранні технології: специфіка комунікативної дії. Віртуалізація світу як стратегія «нуль дистанції». *Сучасне мистецтво*. Вип. 1. Київ: Акта, 2004. С. 246-241.
24. Ландяк О. ”Аудіовізуальне мистецтво” як концепт у сучасному мистецтвознавчому дискурсі. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2017. №1. (вип. 36). С. 213- 223.
25. Левченко О. Зміна парадигми аудіовізуальних мистецтв у ситуації експансії цифрових технологій. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2018. Вип. 2. С. 42-52.

26. Моженко М. Дигіталізація медіа і сучасна аудіовізуальна культура. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство, 33, 91-98.
27. Новицька О. Основи композиції: навчально-методичні рекомендації до теоретичних занять з курсу. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. 89 с.
28. Пилипчук В. Українська художня фотографія. Етапи становлення та мистецькі засади розвитку. Львів: Світ, 2011. 176 с.
29. Постолова Н. Пластичні мистецтва: Посібник. Херсон, 2006. 63 с
30. Ривліна В. Дискурс культур у нових медіа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*, 12, 67-74.
31. Різник М. Г. Письмо і шрифт. - К.: Вища школа, 1978. - 150 с
32. Сидор-Гібелінда О. Природа відео-арту – погляд Вуді Васулка. *Terra incognita. Сучасне візуальне мистецтво*. 1994. № 1–2. С. 99
33. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань : Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / Ін-т проблем сучасного мист-ва ; Акад. мистецтв України. Київ : ВХ [студіо], 2008. 187 с.
34. Соломатова В. Специфіка аудіовізуального дискурсу в дигітальній культурі. *Питання культурології*. 2011. Вип. 35. С. 68-76.
35. Станкевич М. Система композиційних закономірностей / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич // Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів : Світ, 1992. – С. 243–261.
36. Хоменко І. Псевдоевристичні форми візуального і аудіовізуального мистецтва: проблема впливу на аудиторію. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету.*, 2003. Вип. 21. С. 181– 185.
37. Чміль Г. Екранна культура: плюральність поглядів. Х. : Крук, 2003. 336 с.

6. Інформаційні ресурси в Internet

1. Аветисян А. Мапа візуальних студій. Гілея: Філософські науки. Вип. 112. С. 241-244.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:swuLiPhxanwJ:www.irbisnbuv.gov>.
2. Барт Р. Camera lucida. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/camera/index.php.
3. Брюховецька О. Візуальний поворот у культурі і культурології. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15232/Briukhovetska_Vizualnyi_povorot_u_kulturi_i_kulturolohii.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Михайленко В. Яковлев М. Основи композиції: геометричні аспекти художнього формотворення: Навч.посібник для вузів. К.: Каравелла, 2004. 304 с.
<http://library.lgaki.info:404/85.15%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%D0%93%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D0%BA%D0%B0/%D0%>

[9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%97.pdf](file:///E:/Downloads/146893-316667-1-SM.pdf)

5. Павлова О.Ю. Візуальна культура та повсякденність доби постмодерну
file:///E:/Downloads/146893-316667-1-SM.pdf
6. Art Encyclopedia — <http://www.visual-arts-cork.com/>
7. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України. Е-бібліотека —
http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1802
8. Британський музей — <http://www.britishmuseum.org/>
9. Лувр — <http://www.louvre.fr/en>
10. Музей Вікторії та Альберта — <http://www.vam.ac.uk/>
11. Музей Метрополітен, Нью-Йорк — <http://www.metmuseum.org/>
12. Музей образотворчого мистецтва в Бостоні — <http://www.mfa.org/>
13. Музей сучасного мистецтва, Нью-Йорк — <http://www.moma.org/>
14. Національна галерея мистецтв, Вашингтон —
<http://www.nga.gov/content/ngaweb.html>
15. Національна галерея мистецтв. Лондон. —
<http://www.nga.gov/content/ngaweb/Collection/paintings/British.html>

Навчально-методичне видання

ОСНОВИ ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Програма та навчально-методичні матеріали

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності
021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»
ОПП «Кінотелеоператорство» «Фотомистецтво та відеографія»

Укладачі:

Мархайчук Наталія Віталіївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
Рибалко Світлана Борисівна,
доктор мистецтвознавства, професор
Соловйова Юлія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерний набір і верстка Ю.Соловйова, Н. Мархайчук

План 2025

Підписано до друку 29.05.2025 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф
Ум. друк. арк. ____ Тираж 100. Зам № ____

ХДАК, 61057, Харків -57, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК